

פרק ז

בענין גילוי אליהו ופסיקת הלכה על פי דבריו
בלא חשש איסור ד"לא בשמים היא"

תוס' 1234567

כל דברי האר"י ז"ל הם מפי אליהו זכ"ל

אוצר החכמה

מודע לבינה כי אנן ק"ק הספרדים ועדות המזרח קבלנו עלינו על פי גדולי הפוסקים מדור דור לנהוג להלכה ולמעשה על פי דעת רבינו האר"י ז"ל ומנהגיו, ברוב ככל הפרטים שהעיד עליהם תלמידו נאמן ביתו הרח"ו ז"ל בכתביו שכן ס"ל להאר"י ז"ל, או שכך נהג. והיינו דנקטינן כהאר"י ז"ל אפילו נגד פסק מרן הר"י קארו ז"ל בשלחן ערוך. ואפילו בדברים שיש בהם דעות גדולי הראשונים בהיפך, ובחשש איסור תורה, כמו בהנחת שני זוגות תפילין דרש"י ודר"ת בבת אחת, ולכוין לצאת ידי חובתו בהנחת שניהם כאחד, וכדעת הזוהר והאר"י ז"ל שכך היא המצוה להניחם ביחד ממש, ולא זה אחר זה, הגם שלדעת כמה ראשונים יש בדבר חשש איסור בל תוסיף, וכדומה לזה בכמה פרטים אחרים, ובכל זאת אין חוששים בדבר, ומהדרין לקיים כדעת האר"י ז"ל בכל הלכותיו ומנהגיו, וכמפורסם בכל ספרי הפוסקים האחרונים בלי יוצא מן הכלל.

אולם צריכין אנו למודעי, כי כח הסמכות ההלכתית העליונה של דעת האר"י ז"ל, המכרעת יותר מכל פוסק ואפילו מקובל אחר, הוא מפני היות מאומת אצלנו על פי עדות הרח"ו ז"ל תלמידו בפרט, ושאר תלמידיו וחכמי דורו בכלל, שהיה לרבינו האר"י ז"ל גילוי אליהו זכור לטוב, ושכל תורת הקבלה שמסר לתלמידו הרח"ו ז"ל, היא מקובלת מפי אליהו זכ"ל, שלכן אין להרהר אחריו, שכל דבריו אמת וצדק בלא שום פקפוק וספק, ששכינה דיברה דרך גרונו, לזכות את כלל ישראל בדורות

האחרונים עד ביאת מלך המשיח, בגילוי פנימיות התורה, וסדר ההנהגה למעשה בקיום המצוות ובנוסחי התפילות וכו' על דרך הסוד האמיתי, לתקן עולם במלכות שדי, לקראת ביאתו של משיח צדקנו במהרה דין.

ועיין באורך בהקדמת הרח"ו ז"ל לשער ההקדמות (ונדפסה גם בתחילת ספר עץ חיים דף ד' ע"א), שאחר שהאריך לבאר חשיבות וחיוב לימוד חכמת הקבלה (כמובן להראויים לכך), ושגם להבנת המשנה והתלמוד לאמיתתן אי אפשר בלא ידיעת תורת הנסתר, כתב וז"ל: כי אין ספק שדברים אלו לא יובנו בעיון אנושי חומרי, אלא בקבלה מפה אל פה, או מפי אליהו זכ"ל, או מפי הנשמות המתגלות בכל דור ודור אל הראויים להן וכו'. והנה אין בכל דור ודור שלא נמצאו אנשים יחידי סגולה ששרתה עליהם רוח הקודש, והיה אליהו הנביא זכ"ל נגלה עליהם ומלמד אותם סתרי החכמה הזאת וכו'. והנה היום אביע חידות ונפלאות תמים דעים, כי בכל דור ודור הפליא חסדו אתנו, אל ה' ויאר לנו על ידי השרידים אשר ה' קורא בכל דור ודור כנזכר. וגם בדורינו זה אלהי הראשונים והאחרונים לא השבית גואל מישראל, ויקנא לארצו, ויחמול על עמו, וישלח לנו עיר וקדיש מן שמיא נחית, הרב הגדול האלהי החסיד מורי ורבי כמהר"ר יצחק לוריא אשכנזי זלה"ה, מלא תורה כרמון, במקרא במשנה בתלמוד בפלפול במדרשים ואגדות, במעשה בראשית ובמעשה מרכבה וכו' [עיי"ש באורך שמנה כל פרטי החכמות והנפלאות שהיה רבינו האר"י ז"ל בקי ורגיל בהם], וכל החכמות הנזכרים היו אצלו כמונחים בחיקו בכל עת שירצה, בלתי יצטרך להתבודד ולחקור עליהם. ועיני ראו ולא זר דברים מבהילים לא נראו ולא נשמעו בכל הארץ מימי רשב"י ע"ה ועד הנה. וכל זה השיג שלא ע"י קבלה מעשית ח"ו, כי איסור גדול יש בשמושם. אמנם כל זה היה מעצמו, ע"י חסידותו ופרישותו, אחרי התעסקו ימים ושנים רבים בספרים חדשים גם ישנים בחכמה הזאת, ועליהם הוסיף חסידות ופרישות וטהרה וקדושה, היא הביאתו לידי אליהו הנביא שהיה נגלה אליו תמיד, ומדבר עמו פה אל פה, ולמדו זאת החכמה וכו'. והנה מלבד החקירות והנסיונות והמופתים

אשר ראינו בעינינו מן הרב הנזכר זלה"ה, הנה הדרושים והדברים עצמם אשר בחיבורי זה יעידון יגידון, וכל רואיהם יכירום, כי דברים עמוקים ונפלאים כאלה אין יכולת בשכל אנושי לחברם אם לא בכח השפעת רוח הקודש ע"י אליהו זכ"ל, עכ"ל. וכעין זה כתב בקיצור יותר בהקדמה השניה הקצרה לעץ חיים וז"ל: והיה אליהו זכ"ל נגלה לו תמיד, וזה ידעתי מפיו באמונה, עכ"ל. וכ"כ בשער רוח הקודש (דף ד' ע"ב) וז"ל: ובענין השגתו אין הפה יכול לספר הכללים של מיני החכמות, ומכל שכן פרטי כל מין ומין, אמנם מה שראיתי בעיני דברים נפלאים ואמתיים הם אלו. היה יודע להמשיך לפניו נפש מי שתהיה, או מן החיים או מן הנפטרים, מן הראשונים או מן האחרונים, ושואל מהם כל רצונו בידיעת העתידות וברזי התורה. גם היה נגלה אליו אליהו זכ"ל ומלמדו, עכ"ל. וכן כתב הרב שלמה שלומיל באיגרותיו, וכנדפס בספר האר"י וגוריו, עי"ש באיגרת א' (עמוד י"ב) וז"ל: והיה אליהו זכ"ל נגלה אליו תמיד. וכן כתב באיגרת ג' (עמוד ל"ז) וז"ל: ואליהו זכ"ל נתגלה אליו כל זמן ועידן. וכ"כ שם (בעמוד נ"ב). ושם (עמוד ס"ט) כתב וז"ל: ושלמד מפיו אליהו שנתגלה אליו תמיד.

וכן כתב מהר"י אירגס ז"ל בספרו שומר אמונים (ויכוח ראשון אות י"ז) וז"ל: אח"כ האיר זרח המאור הגדול מעוז ומגדול הקדוש כמלאכי השרת כמוהר"ר יצחק לוריא זלה"ה, המכונה בשם האר"י, וברוב חכמתו וקדושתו זכה שהיה מתגלה אליו אליהו זכ"ל בכל עת, כמו שהיה מתגלה אל התנאים ואל האמוראים, כדאיתא בגמרא בדוכתא טובא, וגילה לו סתרי התורה וסודות עמוקים, אשר לא נגלו בכל הארץ מזמן הרשב"י זלה"ה עד זמנו. והוא זלה"ה ביטל את המעוררין ומחלוקת המקובלים האחרונים מכל וכל וכו'. ומיום שנגלו בעולם כתבי האר"י זלה"ה עד היום הזה לא תמצא מי שיפקפק ויחלוק על דבריו כלל, כי הכל יודעים דרוח ה' דיבר בו ומלתו על לשונו, ואססהידו כולי עלמא עליה דרוח אלהין קדישין ביה, ושמימי התנאים לא נמצא כמוהו יודע חכמה זו על אמיתותה וכו' עכ"ל, עי"ש"ב.

וְאִכֵּן דְּבָרִים אֱלֹהִים הֵם מְמוֹשְׁכָלוֹת רֵאשׁוֹנוֹת, וְאִין מִן הַצּוּרֶךְ לְהַרְבוֹת וּלְהַאֲרִיךְ כֹּאן בְּרוֹגְמָאוֹת. וְרַק אֲבִיא בְּכֹאן מִלְשׁוֹנוֹ שֶׁל הַגָּאוֹן מִהֲרִ"ח מוֹוֹלָאוֹיִן ז"ל, בְּהַקְדַּמְתּוֹ לְפִירוֹשׁ רַבּוֹ הַגִּרָּא ז"ל עַל הַסְפְּרָא דְּצִנְיָעוֹתָא, שֶׁכֶּתֵב וּז"ל: גַּם עַל דְּבַרְת מִרְן רַבִּינוּ הַקְדוֹשׁ אִישׁ אֱלֹהִים נוֹרָא הָאֲרִ"י ז"ל, עֵינִי רָאוּ יִקְר תְּפֹאֲרַת קְדוּשַׁת הָאֲרִ"י ז"ל בְּעֵינֵי רַבִּינוּ הַגְּדוֹל ג"ע, כִּי מִדֵּי דְּבָרֵי עַמּוֹ אוֹדוֹתֵינוּ אִירְתַּע כּוֹלָא גּוֹפִיָּה, וְאָמַר מֶה נֶאֱמַר וְנִדְבַר מִקְדוֹשׁ ה' אִישׁ אֱלֹהִים קְדוֹשׁ וְנוֹרָא כְּמוֹהוּ, וְנִגְלוּ לוֹ תַעֲלוּמוֹת חֲכָמָה. וּמַעַת אֲשֶׁר זָכָה לְגִילּוֹי אֱלֹהֵינוּ זכ"ל, פְּעַמִּים הוֹגְדֵל הַשְּׁגָתוֹ לְמַעֲלָה לְמַעֲלָה לְהַפְלִיא לֵה. גַּם עַל כְּתָבֵי הַקּוֹדֶשׁ שֶׁלּוֹ הִתְבּוֹנֵן רַבִּינוּ הַרְבֵּה עֲלֵיהֶם שִׁיחֵנו עוֹלָם בְּמִקְוֵי הַדְּבָרִים בְּזוּהַר הַקְדוֹשׁ וּתִיקוּנִים, וְהוֹצִיאָם מֵאוּפֹל שִׁיבוּשֵׁי הַהֶעֱתָקוֹת. וְגַם הִחוּסְפוֹת אֲשֶׁר רַבּוֹ בָּהֶם מִתְלַמִּידִים הָאֲחֵרִים שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מִתַּחַת יְדֵי רַח"ו ז"ל, שֶׁלֹּא עָמְדוּ בְּסוּד קְדוֹשׁ ה' עַל אֲמִיתוֹת עֲמָקוֹת כּוֹונָתוֹ בְּמִקְוֵי הַדְּבָרִים, וְרַח"ו ז"ל לְבַד שֶׁהִיָּה מִבֵּין עֲמָקוֹת פְּנִימִיּוֹת הַדְּבָרִים אִיָּה מִקּוֹם כְּבוֹדָם בְּמִקְוֶרם, כֹּאֲשֶׁר הָעִיד הָאֲרִ"י ז"ל בְּעַצְמוֹ לוֹ. וְאָמַר לִי אֲשֶׁר גַּם מַחֲמַת הַחוּסְפוֹת שֶׁנִּתְוֹסְפוּ עַל כְּתָבֵי הָאֲרִ"י ז"ל שֶׁאֵינָם מִרַח"ו ז"ל, [אַלֹּא מִפִּי הַתְּלַמִּידִים], אֵין לְסֻמוֹךְ עֲלֵיהֶם לְעִנְיַן דִּינָא. אֲמַנָּם גְּדֻלָּה יִקְר עֲרַכְם הַקְדוֹשׁ שֶׁל כְּתָבֵי הַקּוֹדֶשׁ הַנִּזְכָּר [שֶׁל הַתְּלַמִּידִים] לְהַתִּיַּיֵּג עֲלֵיהֶם הַרְבֵּה שִׁיחֵנו עוֹלָם בְּמִקְוֶרם וְכו' עכ"ל. הֲרִי קָמֵן שֶׁרַבִּינוּ הַגִּרָּא ז"ל אִישׁר וְקִיִּים נֶאֱמָנוֹת עֲדוֹת זֹו שֶׁקִּבַּלְתָּ הָאֲרִ"י ז"ל הִיא מִפִּי אֱלֹהֵינוּ זכ"ל. וְשִׁישׁ לְהַכְרִיעַ כּוֹונָתָהּ גַּם לְעִנְיַן דִּינָא כֹּל שִׁידוּעַ

לֵה. עֵינֵי שׁו"ת וַיֵּשֶׁב הֵים (ח"א סִימָן א' אוֹת ה' דף י"ג ע"ב בַּר"ה וְכֵן כְּתָב תְּלַמִּידוֹ). וְעֵינֵי גַם בְּבִיאורִים וְלִיקוּטִים שֶׁבְּסוּף סֵפֶר הָאֲרִ"י וְגוֹרֵיו (סִימָן י"ג) בְּאוּרֶךְ.

לוֹ. עֲדוֹתוֹ שֶׁל הָאֲרִ"י ז"ל עַל גְּדוּלַּת נִשְׁמָתוֹ וַיִּדְעוּתוֹ וְהַשְּׁגוּתוֹ שֶׁל תְּלַמִּידוֹ הַמּוֹבָחָק הָרַח"ו ז"ל, וְעַל אֵי סְמִיכָתוֹ עַל שְׁאֵר הַתְּלַמִּידִים וְהַבְּנֵתָן, נִמְצָא לְרֹוב בְּסֵפֶר שְׁעַר הַגְּלֻגּוֹלִים, עֵינֵי שֵׁם בְּאוּרֶךְ בְּהַקְדָּמָה ל"ח מִדֶּף מ"ט ע"א וְאֵילֶךְ, וּבְפֶרֶט שֵׁם דף ס"ב ע"ב, וּבְהַקְדָּמָה ל"ט דף ע"א ע"א וְע"ב. וּבְסִתִּימוֹת דְּבָרֵי רַבִּינוּ הַגִּרָּא ז"ל מְבוֹאֵר שֶׁהִיָּה פְּשׁוּט לוֹ שֶׁהָרַח"ו ז"ל הִשִּׁיג בְּשִׁלְיִמוֹת פְּנִימִיּוֹת כּוֹונָת רַבּוֹ הָאֲרִ"י ז"ל גַּם לְעִנְיַן יִדְעֵת הַנִּמְשָׁל. עֵינֵי מֶה שֶׁכְּתַבְנוּ בְּזֶה לְעֵיל עַמ' קִי"ח וּבְהַעֲרָה כ"ד שֵׁם.

שכן דעתו בבירור, והיינו מה שכתב הרח"ו ז"ל בשמו לו. וממה שמצאנו להגר"א ז"ל שהיה עמל ומתייגע על לימודם של כתבי האר"י ז"ל, ולהעלותם למקורותיהם שבזוהר, מבואר מזה שהתייחס והחשיב את כתבי האר"י ז"ל כתורת אמת מסיני, וכערך שאר ספרי חז"ל.

וכן מפורש הדבר בכמה מספרי הפוסקים. שסמכותו של מרן האר"י ז"ל להכריע כוותיה גם לדינא, הוא מפני היות קבלתו מפי אליהו זכ"ל. עיין בשו"ת דברי יוסף אירגס ז"ל (בסימן ג'), תשובת חכמי ארם צובה בענין נוסח זכרנו לחיים, שכתבו תוכחה גדולה ומחאה נמרצת נגד איש אחד המערער על הנוהגים כדעת האר"י ז"ל בזה וז"ל: אמנם מאחר שיצא אורה זו תורה, היא תורתו של אדונינו הרב הקדוש האר"י זלה"ה, ובכתבי הקודש אשר לו הכריע שאין צריך לאומרו [לתיבות אל חי] וכו', א"כ איפה מי האיש אשר יערב אל לבו לעשות נגד דברי מרן הקדוש האר"י זצוק"ל, אין ספק דהאי גברא בר שמתא הוא וכו', כי אין לנו אלא דברי בן עמרם, הוא אדונינו הקדוש האר"י אליו תשמעון לח, כי נחה עליו רוחו של אליהו זכ"ל, ומפי הגבורה קבלוה, והמערער על דבריו כחולק על השכינה וכו' עכ"ל עיש"ב.

וכ"כ ג"ע החיד"א ז"ל בכמה דוכתי, עיין בשו"ת חיים שאל (חלק ב' סימן "אות ג') בענין דעת איזה מקובלים הסוברים שצריכין לתקוע בשופר בראש השנה באשמורת לפני התפילה, ומנמקים מנהגם זה על דרך הקבלה, וכתב על זה וז"ל: איני חש לסודות שלא גילה רבינו האר"י

לו. עיין מה שכתבתי בארוכה בזה בספרי שו"ת וישב הים (ח"א סימן א' אות ה', ובפ"ט שם בדף י"ד סוף טור ב' ואילך).

לח. דברים י"ח ט"ו. ו"אליו תשמעון" נאמר על נביא אמת דוקא. ועיין בפתיחת לספר שער המצוות להר"מ גאליקו ז"ל שהבאתי כמה לשונות של גדולים שכתבו על האר"י ז"ל שהיה לו דין נביא. ועיין בהגהות הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל לאו"ח (סימן קכ"ה) שהביא דעת האר"י ז"ל שהקהל צריכין לומר הקדושה בלחש עם הש"ץ, וסיים עלה: ואליו תשמעון. ועיין בספר האר"י וגוריו (בביאורים מלוקטים סימן ט"ל).

ז"ל עצמו. וגם כי הרמ"ז ז"ל גדול כבודו, עטרה בראש כל אדם, מכל מקום אני בעד ולא אדע, כי מה שלא גילה האר"י רבינו הגדול ז"ל שלמד עם אליהו זכ"ל, באלו אמרו שלא לסמוך, עכ"ל. וכ"כ בספרו הנ"ל (ח"א אור"ח סימן א') בהשגתו על דברי היעב"ץ שיצא לחלוק על דעת האר"י ז"ל שהצריך להניח שני זוגות תפילין דרש"י ודר"ת ביחד, על פי דיוק מספר הזוהר, והשיג עליו ג"ע החיד"א ז"ל, וז"ל: ובא להכריע מתיקוני הזוהר חדש נגד האר"י ז"ל וסיעתו הקדושה, אשר כל דברי קדשו של האר"י ז"ל מיוסדים על אדני הזוהר, ונגלו עליו האלהים וכו' עכ"ל. וכעין זה כתב בספרו מחזיק ברכה (אור"ח סימן רפ"ב) וז"ל: ותימה על רבנן בתראי הבאים לחלוק על רבינו האר"י ז"ל בפירוש הזוהר, אשר כל דבריו סוד שתו השערה, שער השמים, ומי שם פה אשר יאמר כי הוא זה כוונת הזוהר, ובפרט אל המקום אשר דיבר בקדשו האר"י ז"ל אשר נגלו אליו האלהים, ודי בזה עכ"ל. ועיין בספר אות חיים ושלוש (סימן ל"ד ס"ב סוף ס"ק ג'). הרי כן במפורש כנ"ל שעיקר סמכותו של רבינו האר"י ז"ל שנתקבלו פסקיו ומנהגיו, הוא להיות כל דבריו דברי קבלה מפי אליהו זכ"ל.

סתירה להנ"ל מהא דהקשה החיד"א ז"ל על ר"י ממרויש
וספרו שו"ת מן השמים היאך סומכים עליו לדינא מאחר
דקיי"ל ד"לא בשמים היא", ויישובו לזה

ולכאורה דברים אלו הם תמוהים, כי איך יתכן שמשום שזכה רבינו האר"י ז"ל לגילוי אליהו זכ"ל, שנאמר בגלל זה דראוי לפסוק כמותו בכל מקום, אפילו נגד פסק מרן בשלחן ערוך, הרי לכאורה איפכא מסתברא, דתורה לאו בשמים היא, וכמו שמצינו לג"ע החיד"א ז"ל גופא בספרו שם הגדולים בערכו של רבינו יעקב החסיד ממרויש ז"ל, שהיה מבעלי התוספות, וחיבר ספר שו"ת מן השמים, שהאריך שם ג"ע החיד"א ז"ל טובא לפלפל ולהקשות על מה שהיה הרב הנ"ל שואל מן השמים על ידי שאלות חלום בספיקא דדינא ובמחלוקת הפוסקים הלכתא כמאן, והיו משיבים לו מן השמים, ובודאי היה עושה למעשה כאשר הורו לו מן השמים, ואיך יתכן זה מאחר דקיי"ל ד"לא בשמים היא".

ונביא כאן תמצית דבריו שם עם קצת תוספת נופך מדיילי. ועיקר קושייתו היא ממ"ש הרמב"ם (בהלכות יסודי התורה פרק ט' הלכה א') וז"ל: דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם וכו', אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת, שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרון לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו וכו', הא למדת שכל דברי תורה מצווים אנו לעשותם עד עולם וכו'. ונאמר לא בשמים היא. לפיכך אם יעמוד איש וכו' ויעשה אות ומופת ויאמר שה' שלחו להוסיף מצוה או לגרוע מצוה או לפרש במצוה מן המצוות פירוש שלא שמענו ממשה וכו', הרי זה נביא שקר וכו'. ושם (בהלכה ד') כתב וז"ל: וכן וכו' שאמר בדין מדיני תורה שה' ציוה לו שהדין כך הוא, והלכה כדברי פלוני, הרי זה נביא השקר ויחנק, עכ"ל. ועיין שם בכסף משנה (על הלכה ד') שכוונת רבינו הרמב"ם היא דאפילו אמר כהלכה, בכל זאת הוא נביא שקר. והאריך הרמב"ם בכל זה גם בהקדמתו לפירוש המשניות, עי"ש שביאר בטעם הדבר דלא הורשינו ללמוד הדינים וההלכות אלא מן החכמים בלבד ולא מן הנביאים, דהוא כמ"ש ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם. וכתב שם דהוא הדין דאפילו אמר אליהו זכ"ל שכך הדין, לא בשמים היא עי"ש"ב. והנה מקור דברי הרמב"ם בזה, כתב שם בכסף משנה שהוא מסוגיא דפלוגתת רבי אליעזר ורבנן (בבבא מציעא דף נ"ט ע"ב) שיצתה בת קול דהלכה כרבי אליעזר שהיה יחיד נגד רבים, ואמר רבי יהושע דלא בשמים היא, ואין משגיחין בבת קול. והוסיף בכסף משנה דכ"ש דאין משגיחין בנביא המתנבא ע"כ. והביא עוד מתורת כהנים (סוף בחוקות) על הפסוק אלה המצוות אשר ציוה ה' את משה, דאמרו שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ושכן הוא בריש מגילה (דף ג' ע"א).

ועיין במסכת תמורה (דף ט"ז ע"א שציין עליו הכסף משנה שם) לגבי ההלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה, אמרו ליהושע שאל, אמר לא בשמים היא, אמרו לשמואל שאל, אמר אלה המצוות שאין נביא רשאי לחדש דבר, הרי לן מזה שגם הלכות שקיבלו ונשתכחו אסור להחזירם

ע"י נבואה. אולם במגילה (דף ג' ע"א) לגבי מנצפ"ך דצופים אמרום, והסיקו דשכחום וחזרו ויסדום בנבואה, וכן ביומא (דף פ' ע"א) לגבי שיעורים של עונשים שאמרו כנ"ל, נראה דיש חילוק בין מחדש דין ע"י נבואה דאסור, למחזיר הנשכחות דמותר, היפך הגמרא דתמורה הנ"ל. וצ"י ועיין לפנינו.

ולעומת זה מבואר במסכת יבמות (דף י"ד ע"א) לגבי בת קול שיצא להורות דהלכה כבית הלל לגבי בית שמאי, דמשגיחים בבת קול להכריע הלכה כוותיה, (והרגיש בזה הכסף משנה שם והניחו בצ"ע). והוא דלפי האוקימתא הראשונה שם, בין רב ובין שמואל סבירא להו דמשגיחים בבת קול. ולפי האוקימתא השניה, הוא פלוגתא בין רב לשמואל. ¹²³⁴⁵⁶⁷ובתוספות שם (ד"ה רבי) הקשו הסוגיות דיבמות ודב"מ אהרדי, ותירצו בשני אופנים. א) דלעולם משגיחים בבת קול, והטעם דבמעשה דרבי אליעזר וחכמים אמר רבי יהושע דאין משגיחים, היינו משום דבת קול דהתם יצא רק לכבודו של רבי אליעזר להפיש דעתו, ולא לפסוק כוותיה. ב) דנגד רבים (כמעשה דרבי אליעזר נגד חכמים) לא משגיחים, אבל לפסוק כרבים משגיחים, אפילו אם באה הבת קול להבהיר ולהכריע דפוסקים כרבים (שהם בית הלל) נגד חריפים טפי (שהם בית שמאי). הרי יוצא שלדעת התוספות סומכין אבת קול לפסוק, ואין בו משום לתא ד"לא בשמים היא". וכבר הרגיש מרן בכסף משנה (שם פרק ט' הלכה ג') משיטת התוספות דנראה דס"ל דמשגיחים בבת קול, על דעת הרמב"ם הנ"ל, דאיך יישב הרמב"ם הגמרא דיבמות לשיטתו לט.

לט. ולענ"ד נראה ליישב קושיית התוספות על פי יסוד חילוק אחר, והוא כי אין איסור ד"לא בשמים היא" אלא כאשר הבת קול מכריעה כדעה מסויימת, בהלכה מסויימת פרטית, אבל אם הבת קול מודיעה כיוון או דרך פסיקה באופן כללי, כגון הא דבית הלל שראוי לפסוק כמותם כיון שהם רוב או ענווים וכדומה, אין בדבר משום "לא בשמים היא", דאין כאן הכרעה בדבר הלכה מסויימת פרטית, אלא הוראת כיוון פסיקה כללית בלבד. ודומה זה למ"ש הרמב"ם (בהלכות יסודי התורה פרק ט' הלכה ב') וז"ל: א"כ [מאחר שלא בא הנביא לקבוע הלכות] למה נאמר בתורה נביא

ובסוף דבריו שם נחת ג"ע החיד"א ז"ל ליישב הסוגיא לכולי עלמא, והוא על פי יסוד מוסד שהניח דאיסור ד"לא בשמים היא" הוא דוקא בזמן הסנהדרין, ובדבר שטרם נחלקו בו הסנהדרין, שאז החובה לברר הענין אצל השופטים. אבל בדבר שכבר נחלקו בו הסנהדרין ולא

אקים להם מקרב אחיהם כמוך, לא לעשות דת הוא בא, אלא לצוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עליה וכו'. וכן אם ציוונו בדברי הרשות כגון לכו למקום פלוני או אל תלכו, עשו מלחמה היום או אל תעשו, בנו חומה זו או אל תבנוה, מצוה לשמוע לו וכו' עכ"ל. ושם בהלכה ד' כתב: וכן אם עקר דבר מדבריהם שלמדו מפי השמועה, או שאמר בדין מדיני התורה שה' ציוה לו שהדין כך הוא, והלכה כדברי פלוני, הרי זה נביא שקר, עכ"ל, הרי חילוקנו הנ"ל כמבואר בדברי הרמב"ם גופא, שאין האיסור ד"לא בשמים היא" אלא דוקא באופן שאמר הנביא בדין מסויים מדיני התורה שההלכה כך, או שהורה כשיטת פלוני בהלכה פלונית, אבל בהוראות כלליות כמו לומר ראוי לקבוע הלכה כחכמי ישיבה פלונית, אין האיסור. והטעם כמ"ש הרמב"ם בהקדמתו לזרעים וז"ל: ולא הורשנו הקב"ה ללמוד מן הנביאים אלא מן החכמים וכו'. שד"ל דאין ללמוד מהנביא דבר תורה ולהכריע על פיו הלכה, אבל הוראת ענין כללי, שאינו נכנס הנביא כלל לדון ולהורות בדבר הלכה מסויימת, אלא להורות שיטת ודרך פסיקה או לימוד או הנהגה, בזה שפיר יש לומר דשומעין לנביא. ובחילוק זה מתיישבת קושיית הכסף משנה על הרמב"ם דאיך יפרש הגמרא דיבמות שהזכירו ממנה התוספות דמשגיחים בבת קול, דרבינו הרמב"ם יפרש שם דאינו נוגע להלכה מסויימת, אלא להוראת דרך וכיוון כללי בפסיקה, וזה אין בו חשש. ואע"ג שביבמות שם חולקים ב"ה וב"ש בדין צרת הבת, ענין הבת קול שהזכירו שם הוא כפי המובא במסכת עירובין (דף י"ג ע"ב), ושם לא איירי כלל בשום הלכה מסויימת. וגם צ"ל דלא חשיב כמכריעה הבת קול במחלוקת שבדין מסוים משום שבאה להכריע כרוב נגד מחדדי, ודו"ק. ואחר כותבי זה ראיתי שכבר חילק כן להדיא בדעת רבינו הרמב"ם בספר אור שמח שם עיש"ב, וששתי שכיוונתי לדעת גדול. אלא שהבין דגם הבת קול דרבי אליעזר היתה כללית, וכמו שאמרו שם דהלכה כמוהו בכל מקום, ושרבי יהושע חולק אפילו בזה. ולדרכינו ניחא טפי שהחילוק הוא לכולי עלמא אפילו לרבי יהושע. וגבי רבי אליעזר לא חשיב לה כהוראה כללית כיון שלמעשה היו חולקים אז בדין אחד מסויים, ורצו לקבוע הלכה בדין ההוא, אלא שהבת קול הודיעה גם בכללות ודו"ק. אולם התוספות סוברים אחרת בזה דאכן משגיחים בבת קול אפילו להכריע בהלכה, ועל כל פנים כשפוסקת הבת קול כהרוב, וככל הנ"ל.

הכריעו מחלוקתם, בזה צייתנין לנביא ולאליהו זכ"ל ולרוה"ק, ואפילו בזמנן, כיון שעלתה על שולחנם של מלכים חכמי הסנהדרין ולא הכריעו. אבל בזמנינו זה שלאחר הגאונים, שאין קיבוץ חכמי ישראל במקום אחד ביחד, דליכא תו היכי תמצי של ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט וכו', ממילא כאשר יופיע רוה"ק על גדול הדור, שפיר סמכינן עליה לדינא להכריע הספיקות, ואין כאן בית מיחוש משום "לא בשמים היא", את"ד. וכתב שיישוב זה הוא לכולי עלמא, שגם הרמב"ם יודה בזה.

והנה לאור תירוצו של ג"ע החיד"א ז"ל נראה דשפיר מתיישבים כל הסוגיות הנ"ל. דלגבי הגמרא דבבא מציעא הנ"ל, כיון שהיו רוב חכמי ישראל נגד יחיד, זה נחשב כעין שהכריעו כבר הסנהדרין, ולכן שפיר פסקו דלא בשמים היא ואין משגיחים בבת קול. ולענין הגמרא דיבמות הנ"ל, כיון שהיה שם מחלוקת שתי ישיבות, בית שמאי ובית הלל, ולא יכלו להכריע הלכה שתתקבל בכל ישראל, דהגם שבית הלל היו הרוב, מכל מקום בית שמאי היו חריפי טפי, ולכן סמכו על הבת קול להכריע בבית הלל, וכרבים נגד חריפי, (ורמו לזה בשם הגדולים שם). ולגבי הגמרא דתמורה, הגם דנראה לכאורה קשה, דמאחר שנשתכחו ההלכות, א"כ נקרא שאין בכח הסנהדרין להכריע, ולמה יהושע ושמואל לא הסכימו לשאול מן השמים. ויש לפרש, דהסנהדרין שאמרו להם לשאול חשבו דכיון שחלקי תורה אלו שנשכחו כבר קבלום, אם כן באופן כזה מותר לשאול, וכהגמרא דמגילה הנ"ל, דשכחום וחזרו ויסדום, ולזה השיבו להם יהושע ושמואל, שהיות שיש בכחם של חכמי ישראל להחזיר את האבידה מכח עיונם ופלפולם, ובפרט שנתקבלו ונשתכחו, אין רשות לשאול על זה מן השמים. וכפי שאחר כך כן היה שהחזירין עתניאל בפלפולו, והוכיח סופן על תחלתן, דבכי האי גוונא אסור לשאול, כמו שאמרו להם יהושע ושמואל. ועדיין יש מקום עיון ודקדוק בסוגיא זו, ובפרטי השמועות שבה כמו שיראה המעיין שם, וכבר עמד ופלפל בהם ג"ע החיד"א ז"ל גופא בספרו פתח עינים עיי"ש. ועל כל פנים הדברים אינם מוחלטים שם. ולדינא קיים והכריע ג"ע החיד"א ז"ל כחילוקו זה שבספרו שם הגדולים.